

АГРЕСИВНІСТЬ В МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКАХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглянуто одну з головних проблем сьогодення – шкільний булінг, його причини та види. Проблему насильства досліджують у світовій психології, соціології, кримінології, медицині, педагогіці, філософії та інших галузях наукового пізнання.

Проблему насильства в закладах загальної середньої освіти тривалий час не розглядали, хоча це явище було масовим, і часто описувалось у художній літературі. Всі дослідження на цю тему зосереджувались на поширеності булінгу, факторах ризику, захисту та негативних результатах. У даному дослідженні зосередимо свою увагу на основних видах булінгу та причинах виникнення агресії в міжособистісних стосунках школярів, з метою визначення найбільш сприятливих способів профілактики та вирішення випадків булінгу.

Ключові слова: булінг, насильство, агресор, жертва.

The article deals with one of the main problems of today – aggressiveness in interpersonal relationships of schoolchildren. The problem of violence is studied in world psychology, sociology, criminology, medicine, pedagogy, philosophy and other fields of scientific knowledge. The problem of violence in institutions of general secondary education was not considered for a long time, although this phenomenon was widespread and was often described in fiction. All studies on this topic have focused on bullying prevalence, risk factors, protections and negative outcomes. In this study, we will focus our attention on the main types of bullying and the causes of aggression in the interpersonal relationships of schoolchildren, in order to determine the most favorable methods of prevention and resolution of bullying situations.

Keywords: bullying, violence, aggressor, victim.

Дослідження булінгу в школах розгорнулися ще в 1970-х роках. Поняття «булінг» засноване в соціальних і психологічних дослідженнях у Норвегії, Швеції та Фінляндії, ця група досліджень в основному зосереджена на індивідуалізованих рисах особистості агресорів і жертв. Згодом глобальний інтерес до цього явища поширився, і почалися дослідження булінгу в Великобританії, Австралії та США. Вивчають зазвичай кількісні показники такі як поширеність булінгу, фактори ризику та захисту і негативні результати [5, с. 29].

І. Бердишев трактує поняття «булінг» як навмисне, тривале насильство, що не носить характер самозахисту і походить від однієї чи кількох осіб [3, с. 15].

Вчені описують «булінг» як те саме поняття, що й «насильство», згідно з порівнянням інтерпретацій, правильно вважати, що "булінг" - це не насильство, "булінг" – це один із видів насильства.

Як зазначав С. Кривцов, поняття «булінг» означає агресію деяких дітей проти інших, коли існує нерівність сил між агресором і жертвою, агресія часто повторюється, причому реакція потерпілого показує, наскільки він ображений подіями які відбуваються [4, с. 17].

Обидва дослідники виділяють декілька основних ознак шкільного булінгу, а саме:

- негативна поведінка;
- навмисність;
- регулярність;
- нерівність сил;
- підвищена чутливість жертви насильства;
- гостра емоційна реакція жертви насильства [2, с. 58].

Дослідники пропонують систематизувати всі прояви булінгу за двома групами:

- 1 група - прояви, пов'язані з формами приниження активного характеру;
- 2 група - прояви, пов'язані зі свідомою ізоляцією потерпілих [1, с. 56-58].

У «булінгу» є певна структура, без якої він не може відбуватися. Структура складається з трьох компонентів: булера, жертви та аудиторії. Булером (агресором) є, як

правило, діти з егоїстичними рисами характеру. Головною рисою егоїста є прагнення до влади, самоствердження завдяки іншим. Владолюбні учні поділяються на активних і пасивних владолюбних. Перші постійно впливають не тільки на однокласників, а й на педагогів. Агресори систематично кидають виклик своїм жертвам. За допомогою слів і дій їм подобається ніби нападати. Вони можуть використовувати різні тактики: робити все дуже повільно, ігноруючи нагадування про час, здавати незакінчену роботу, шуміти в той час поки інші працюють [3, с. 14].

Булінг найбільш розповсюджений в старшій школі, але його передумови закладаються ще в молодшому шкільному віці. Саме в цей період багато залежить від вчителя - він повинен прищепити учням толерантне ставлення до інших і створити гармонійні та дружні стосунки в колективі. Також поведінка молодших школярів залежить від ставлення його родини до проблеми булінгу.

Булінг значною мірою залежить від рівня сформованості дитячого колективу та вміння вирішувати конфліктні ситуації. Найголовніше, якщо агресію зупинити в самому початку, тоді наслідки будуть мінімальними у вигляді низки негативних емоцій, але якщо булінг був довготривалим, це може накласти відбиток на стиль поведінки учнів. Якщо дитина була жертвою, можливо, в майбутньому вона буде поводитися як жертва. Шкільний булінг є системним і складним явищем. Тому крім шкільних психологів, вчителі зобов'язані боротися з цими ситуаціями, а не говорити, що діти самі повинні розв'язувати подібні задачі [5, с. 94].

За даними досліджень, близько 17% школярів у всіх розвинених країнах світу 2-3 рази на місяць стають жертвами цькування, а ще 7% дівчаток і 12% хлопчиків стають булерами.

Провівши опитування серед українських школярів, можна зробити висновок, що майже 20% учнів молодших класів піддавалися булінгу тією чи іншою мірою. При цьому жертви булінгу не усвідомлювали причини цькування. Психологічним формам насильства піддавалися 21% дітей. Прокляттям та обзиванням піддавалися 16% дітей, умисним приниженням – 9% дітей, ламали речі у 19% дітей.

Щоб оцінити взаємозв'язок та основний соціальний контекст в основі поведінки булінгу, весь колектив педагогів та психологів повинен співпрацювати над програмами боротьби з залякуванням та взаємодіяти з різними визначеннями, прийомами та формами підтримки.

Якщо прояви булінгу не будуть своєчасно припинені, то вони можуть стати дедалі небезпечнішими. Реакція шкільного співтовариства на випадки насильства – важливий аспект у розв'язанні цієї проблеми. В цих умовах життєво необхідною стає діяльність з пропедевтики шкільного булінгу. Необхідно проводити класні години, основними ідеями яких будуть теми про поважне та толерантне ставлення до оточуючих людей. Проводити із класами тренінги на згуртування класного колективу, розвитку терпимості, взаєморозуміння, розвитку усвідомленого співпереживання щодо оточуючих, щоб підростаюче покоління могло розуміти, що відчуває ровесник у різних життєвих ситуаціях [4].

З метою профілактики подібного явища у будь-якій освітній організації має бути реалізована профілактична психолого-педагогічна робота.

Отже, шкільний булінг за своєю суттю є складним явищем. Ми розуміємо булінг як специфічну соціальну ситуацію, що виникає в групі й заснована на порушенні в суспільних відносинах, які передбачають конкретну групову ієрархію (зі зміною ролей, статусів, групових норм, цінностей) і ситуацій, в яких прямо чи опосередковано залучені всі члени команди.

Жертви булінгу, як правило, постійно відчувають багато негативних емоцій (смуток, тривогу, гнів, розчарування), які, у свою чергу, часто призводять до депресії та проблем з успішністю. Більше того, негативні наслідки булінгу більш болючі для популярних учнів, ніж для тих, які звикли до позиції «вигнанця». Шкільний булінг має

небезпечні психологічні наслідки для жертви, а віктимізація в молодшому шкільному віці може вплинути на все подальше життя людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Айхорн А. Проблеми підліткового віку: монографія. Мінськ: ЭКСМО-ПРЕС, 2001. 245 с.
2. Баркан А. Агресори в школі або шкільний булінг: підручник. Мінськ, 2009. 201 с. URL: <http://abarkan.ucoz.com/publ> (дата звернення: 12.08.2020)
3. Дорожко І.І. Булінг. Проблема в запитаннях та відповідях підручник. Київ: Основа, 2019. 144 с.
4. Калуга-Семенкова Л. Протидія булінгу в дитячому середовищі : маркериорієнтири з підготовки та проведення засідання педагогічної ради Виховна робота в школі. 2019. № 5(647), травень. С. 26-40.
5. Савельєв Ю.Б. Виключення та насильство: чи існує булінг в українській школі: підручник. Київ: Національний університет «Києво-Могилянська Академія». 2009. 250 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професорка Петухова Л.Є.